

Rozwój innowacyjnej metody edukacyjnej w zakresie turystyki DOSTĘPNEJ w Europie Środkowej 2022-2-HU01-KA220-HED-000099410

ADAM MICKIEWICZ
UNIVERSITY
IN POZNAŃ

SAPIENTIA
HUNGARIAN UNIVERSITY
OF TRANSYLVANIA

3. Historyczne zmiany w sytuacji osób z niepełnosprawnościami (OzN) oraz zmieniające się postawy społeczeństw wobec niepełnosprawności

ADAM MICKIEWICZ
UNIVERSITY
IN POZNAŃ

SAPIENTIA
HUNGARIAN UNIVERSITY
OF TRANSYLVANIA

Historyczne zmiany w sytuacji OzN – wstępne rozważania

Każde społeczeństwo można scharakteryzować na podstawie jego relacji z OzN.

W zaawansowanych gospodarkach możliwości życiowe OzN w zakresie zatrudnienia, podróży, rekreacji, dostępu do usług itp. wydają się być takie same lub przynajmniej nieznacznie mniej korzystne niż ich rówieśników bez niepełnosprawności.

Ludzkość posiada obecnie technologiczne rozwiązania i społeczne (prawne) możliwości, aby zapewnić życie „bez niepełnosprawności” dla wszystkich.

Historyczne zmiany w sytuacji OzN – wstępne rozważania

Okres „dostępności” w historii ludzkich cywilizacji to zaledwie kilka dekad, może wiek – bardzo krótki czas, w którym specyficzne potrzeby i wymagania OzN były uwzględniane przez większość społeczeństwa, ustawodawstwo oraz państwo.

Historia ruchu na rzecz praw OzN przedstawiona
na osi czasu w bibliotece Parkway Central w Filadelfii
<https://disabilities.temple.edu/resources/disability-rights-timeline>

Historyczne zmiany w sytuacji OzN – wstępne rozważania

Przez większość historii ludzkich społeczeństw istniały uprzedzenia wobec OzN. Dziś skupiamy się na problemie, jakim są trudności, jakie OzN napotykają podczas podróży – przez tysiące lat sama ich egzystencja była codziennym trudem.

Co gorsza, uważano za sensację wystawianie na pokaz osób widocznie fizycznie lub psychicznie niepełnosprawnych, czego przykładem są tzw. "freak shows", które osiągnęły szczyt popularności w drugiej połowie XIX wieku i w początkowych latach XX wieku (Putova, 2018; Kirkwood, 2017).

Człowiek z niepełnosprawnością na pokazie – "Freak Show" („Pokaz dziwadeł”)

Był znany jako "Ludzka gąsienica",
ponieważ urodził się bez kończyn.
Dla rozrywki turlał się i zapalał
papierosy tylko przy użyciu ust.

<https://www.dailymail.co.uk/news/article-4856604/Photos-display-19th-century-freak-shows.html>

ADAM MICKIEWICZ
UNIVERSITY
IN POZNAŃ

SAPIENTIA
HUNGARIAN UNIVERSITY
OF TRANSYLVANIA

Historyczne zmiany w sytuacji OzN – wstępne rozważania

Upokorzenie OzN było powszechne na świecie aż do początku ostatniego wieku, Niestety także obecnie, nawet w najbardziej tolerancyjnych społeczeństwach wciąż istnieją uprzedzenia wobec OzN, jak w przypadku ableizmu (Friedman, 2017).

Istnieją społeczeństwa, w których wciąż funkcjonują przesady dotyczące mniejszości w ogóle. Nawet w społeczeństwach stosunkowo zaawansowanych pod względem dostępności, nadal występują trudności w transporcie i codziennej administracji. W wielu krajach potrzeby OzN nadal nie są uwzględniane przy budowie nowych obiektów, przebudowie starych, instalacji transportu czy zapewnianiu dostępu do różnych usług itd.

Historyczne zmiany w sytuacji OzN – wstępne rozważania

W całej historii różne epoki i kultury odpowiadały na niepełnosprawność (a także na starość i poważne choroby) na różne sposoby. Literatura na temat historii niepełnosprawności jest raczej uboga (Könczei, 2019), a w dużej mierze ogranicza się do historii medycyny, książek obrazkowych dla studentów medycyny: dostarczając wiedzy o rodzajach chorób, a czasem przedstawiając mniej lub bardziej odpychające obrazy, często dla samego celu wywołania grozy, a więc bez analizy społeczno-naukowej czy interpretacji. Z tych źródeł niewiele wiadomo o codziennym życiu OzN w danej kulturze w danej epoce ani o typowych reakcjach społeczeństwa, dlatego nie możemy podchodzić do kultur danej epoki z własnymi wartościami i normami, bo może to prowadzić do wielu nieporozumień.

ADAM MICKIEWICZ
UNIVERSITY
IN POZNAŃ

SAPIENTIA
HUNGARIAN UNIVERSITY
OF TRANSYLVANIA

Historyczne zmiany w sytuacji OzN – wstępne rozważania

Relacja społeczno-wspólnotowa wobec OzN fizycznymi lub psychicznymi jest determinowana przez obraz ciała i umysłu ludzkiego, jaki dana epoka stworzyła.

Sytuacja taka ma miejsce także w społeczeństwach współczesnych: OzN rzadko są dostrzegane lub doceniane. Dla członków współczesnych społeczeństw – pod wpływem mediów i reklamy – zdrowie, młodość, niezależność i piękno są ostatecznymi wartościami. Stereotyp „to, co piękne, musi być dobre” funkcjonuje w codziennym myśleniu członków społeczeństwa, dominuje idea „to, co piękne, jest dobre, to, co dobre, jest piękne” (Platon), która wywodzi się z filozofii greckiej i została ukształtowana przez dzisiejszy świat konsumpcjonizmu, według następującego obrazu: „tylko to, co piękne, jest dobre”.

Historyczne zmiany w sytuacji OzN – wstępne rozważania

Choć problem niepełnosprawności był znany już od czasów starożytnych, w swojej powszechnej formie stał się widoczny i istotny dopiero od XX wieku. Do przyczyn tych zmian można zaliczyć następujące:

- (1) W dawnych czasach osoby, które urodziły się lub stały się niepełnosprawne, zazwyczaj nie żyły długo, podczas gdy współczesna medycyna może zapewnić długie i pełne życie tym, którzy w poprzednich społeczeństwach przemysłowych nie mieliby szans na przeżycie;
- (2) Współczesna epoka „wytwarza niepełnosprawność” na wiele sposobów (niezdrowe miejsca pracy, niezdrowy styl życia, niebezpieczny transport, nadmierne spożycie leków, codzienna ekspozycja na szkodliwe chemikalia itd.).

Historyczne zmiany w sytuacji OzN – wstępne rozważania

Podejście rehabilitacyjne również istnieje dopiero od kilku dekad. W królestwie zwierząt, ranne osobniki w większości przypadków są skazane na wyginięcie z powodu darwinowskiej zasady „przetrwania najsilniejszych”. Tym, co wyróżnia społeczeństwo ludzkie od zwierzęcego, jest między innymi to, że złożony („bezbarierowy”) system, który ludzie stworzyli, pozwala im funkcjonować w instytucjach społecznych, które umożliwiają unikanie konsekwencji wspomnianych powyżej na poziomie zwierzęcym (Könczei, 2019; Farkas i in., 2022c).

Historyczne zmiany w sytuacji OzN – wstępne rozważania

Najdalszym źródłem uprzedzeń wobec OzN jest przypuszczalnie częściowo atawistyczny, starożytny instynkt, z którego nawet „nowoczesny” człowiek nie zawsze potrafi „uciec”. Kolejnym możliwym wyjaśnieniem jest to, że sama niepełnosprawność była, w większości okresów historycznych i kultur, głęboko związana z transcendencją: od czasów prehistorycznych po tzw. współczesność, wierzano, że ma swoje źródło gdzieś poza widzialnym, namacalnym światem – lub, co gorsza, była to „sprawiedliwa” kara Boża za jakiś popełniony grzech. Atawistyczne, starożytne instynkty, pogańskie przesady, błędne przekonania religijne i postrzeganie osoby niepełnosprawnej jako „innej” – były charakterystyczne w społecznych interakcjach (Könczei, 2019).

ADAM MICKIEWICZ
UNIVERSITY
IN POZNAŃ

SAPIENTIA
HUNGARIAN UNIVERSITY
OF TRANSYLVANIA

Historyczne zmiany w sytuacji OzN – wstępne rozważania

Choć istnieje stosunkowo mało informacji na temat długości życia ludzi prehistorycznych (dostęp do zbyt małej liczby skamieniałych ludzkich szczątków utrudniał historykom oszacowanie demografii jakiejkolwiek grupy), nie mamy powodu, by sądzić, że OzN miały wiele szans na przeżycie w czasach przed powstaniem zorganizowanych społeczeństw i minimalnym poziomem opieki. Główne czynniki ograniczające oczekiwaną długość życia to zgony niemowląt oraz wczesne zgony spowodowane niedożywieniem lub chorobami. Nawet w "nowoczesnych" czasach ery prehistorycznej, w okresie paleolitu i neolitu, oczekiwana długość życia wynosiła 20–33 lata, z bardzo wysokim odsetkiem umieralności niemowląt: w tych czasach tylko najsilniejsi mogli przeżyć.

Zmiany historyczne w sytuacji OzN – Mezopotamia

To w artefaktach z Mezopotamii po raz pierwszy odkrywamy związek, że wrażliwość i niepełnosprawność w świadomości ludzkiej i społecznej są głęboko związane z poszukiwaniem transcendencji. Choć wiemy niewiele o relacjach społecznych OzN i ich miejscu w społeczności, to zachowały się przekazy, które wskazują, że w tym okresie ludzie nie tylko próbowali prognozować przyszłość z oleju i dymu, ale także obecności „dziwaków”, którzy byli postrzegani jako prorocze znaki, pomagające przewidywać przyszłość. Uważano także, że OzN są pod wpływem sił z innego świata.

„Jeśli nie było racjonalnego, przyziemnego wyjaśnienia dla niepełnosprawności, ludzie szukali czegoś nadprzyrodzonego. Zakładano, że niepełnosprawność ma nadprzyrodzone pochodzenie i że OzN jest w stanie zrobić to, czego ludzie nie potrafią: dostrzegać przyszłość.” (Hegedüs i in., 2011).

Zmiany historyczne w sytuacji OzN – starożytny Judaizm

Tora nie tylko ustanawia podstawową zasadę dla ofiary, że jedynie zwierzęta bez skazy mogą być składane w ofierze (Księga Kapłańska 22:21), ale nakłada na kapłanów znacznie więcej obowiązków: „Na przyszłe pokolenia żaden z waszych potomków, który ma jakąś wadę, nie może przystępować, by składać ofiarę jedzenia dla swojego Boga. Żaden człowiek, który ma jakąkolwiek wadę, nie może przystępować: ani człowiek, który jest ślepy lub kulawy, zniekształcony lub zdeformowany; ani człowiek z okaleczoną stopą lub ręką, ani garbus, ani karzeł, ani taki, który ma jakąkolwiek wadę oka, ani który ma ropiejące lub sączące się rany, ani uszkodzone jądra” (Księga Kapłańska 21:17-20).

Jeszcze gorsza była sytuacja osób, które zostały niepełnosprawne przez trąd – trędowatych. Trąd był uważany za „karę boską” za oszczerstwo, a zakażona osoba, za nieczystą. Musiała ona żyć poza obozem. Po ewentualnym wyleczeniu mogła wrócić do społeczności po odbyciu określonych rytuałów.

Zmiany historyczne w sytuacji OzN – starożytny Judaizm

Pytanie brzmi, czy to pogarda i surowe uprzedzenia wobec OzN wykluczały je ze społeczności?

Oprócz kontekstu transcendentnego i charakteru imperatywnego, tekst zawiera jednak także ukrytą treść, że OzN, zepchnięta na margines, wykluczona i w trudnej sytuacji, ma prawo do życia na równych prawach z resztą społeczeństwa.

To jest podstawą obowiązku udzielania pomocy.

<https://www.scripture-images.com/bible-verse/kjv/leviticus-21-18-kjv.php>

Zmiany historyczne w sytuacji OzN – starożytny Egipt

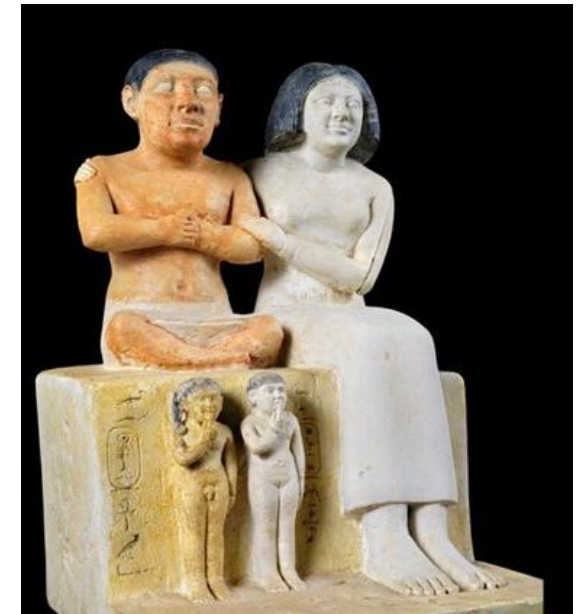
Ludzie w starożytnym Egipcie wcale nie "czcili" karła jako artysty cyrkowego, jak to miało miejsce w wielu innych kulturach, lecz raczej kojarzyli go z pozytywnymi cechami ludzkimi i boskimi. Karzeł Khnumhotep z XXII-XXI wieku p.n.e., za panowania VI dynastii, mógł być nadzorcą niewolników (nie żył na marginesie społeczeństwa, a powierzono mu ważną funkcję).

<https://egypt-museum.com/dwarf-khnumhotep/>

Zmiany historyczne w sytuacji OzN – starożytny Egipt

Seneb, karzeł z XIII wieku p.n.e., jest interesujący nie tylko z punktu widzenia rehabilitacji społecznej, z powodu swojej niepełnosprawności, dość poważnej według dzisiejszych standardów, ale także z punktu widzenia rehabilitacji zawodowej: był szefem ogromnej fabryki tekstylnej faraona, tzn. był ważną i szanowaną postacią w społeczeństwie swojego czasu i piastował wiele tytułów, w tym kapłaństwo. Otrzymywał różne dary od faraona nie tylko za swoją lojalność.

<https://egymonuments.gov.eg>

Zmiany historyczne w sytuacji OzN – starożytna Grecja

Zdrowie znajdowało się na szczycie hierarchii wartości. Zdrowie i równowaga były ideałami tamtych czasów, nie istniało wyraźne rozróżnienie między zdrowiem ciała a duszy. Dla starożytnych Greków piękne ciało było uważane za bezpośredni dowód posiadania pięknego umysłu: każda osoba uważana za piękną była automatycznie uznawana za dobrą. Grecy mieli nawet na to słowo: „Kaloskagathos”, czyli przepiękny, sugerujący dobrą osobę. Jest to koncepcja, która jest nadal obecna dzisiaj, świadomie lub nieświadomie – czarne charaktery w filmach i telewizji często są postrzegane jako „brzydkie”, podczas gdy bohater pozytywny jest zazwyczaj uważany za „pięknego” (www.eternalgoddess.co.uk).

www.eternalgoddess.co.uk

Zmiany historyczne w sytuacji OzN – starożytna Grecja

W starożytnej Grecji istniało wiele sytuacji życiowych i działań, które niosły ze sobą bliskie ryzyko poważnych i trwałych obrażeń fizycznych, ale były też inne sposoby nabycia niepełnosprawności w Helladzie. Oprócz ciężkiej pracy fizycznej: na pierwszym miejscu była wojna.

W Sparcie wojownik, który odniósł poważne rany w bitwie, cieszył się publicznym szacunkiem i uznaniem.

<https://www.realmofhistory.com/2022/06/04/facts-spartan-army-warrior/>

Zmiany historyczne w sytuacji OzN – starożytna Grecja

Niegodziwa tradycja - „selekcja” niemowląt.

Platon: „... ci, którzy... rodzą się kalekami, będą odrzuceni w niedostępne, tajne miejsce, zgodnie z porządkiem i sposobem danego miejsca” (Państwo 460c).
Arystoteles również nie potępiał tej okrutnej praktyki: „... żadne dziecko narodzone jako dziwadło nie powinno być wychowywane...” (Polityka 1335b).
Społeczeństwo greckie tamtych czasów nie uważało niepełnosprawnego niemowlęcia za prawdziwego człowieka, więc trwałe wykluczenie (tj. zabicie) niepełnosprawnego niemowlęcia, zgodnie z normami moralnymi tamtych czasów, nie było postrzegane jako odebranie życia człowiekowi.

<https://www.science.org/content/article/ancient-greeks-didn-t-kill-weak-babies-new-study-argues>).

<https://www.haikudeck.com/sparta--business-presentation-9NV1yLoxA>

Zmiany historyczne w sytuacji OzN – starożytna Grecja

Ważnym aspektem greckiego podejścia do niepełnosprawności w tamtych czasach było to, że niepełnosprawność fizyczna niemal nigdy nie była automatycznie utożsamiana z gorszym charakterem. Przykładem tego jest Hefajstos, który pomimo swojej poważnej, wrodzonej niepełnosprawności fizycznej, był pełnoprawnym bohaterem mitologicznym. Jego umiejętności kowalskie, które olśniewały zarówno bogów, jak i ludzi, sprawiły, że zyskał szacunek, mimo że jego niepełnosprawność była głównie wynikiem boskiej kary. To kolejny przykład nawiązania w greckiej myśli do związku niepełnosprawności z boską karą, który budził ludzką fascynację.

<https://mythopedia.com/topics/hephaestus>

Zmiany historyczne w sytuacji OzN – starożytny Rzym

Decimus Lunius Luvenalis, satyryk szeroko znany w Rzymie, jest autorem często cytowanego powiedzenia: „Zdrowy umysł w zdrowym ciele”. Choć na pierwszy rzut oka może to sugerować, że tylko w zdrowym ciele dusza może być zdrowa, a więc OzN fizyczną może również mieć wady charakteru, w rzeczywistości nie ma dowodów na to, że kultura rzymska była wyraźnie przeciwko OzN.

Oryginalne cytowanie Luvenalisa sugeruje to również w oderwaniu od kontekstu; jeśli przeczytamy całą modlitwę do bóstw, nie pomyślelibyśmy nawet, że mówił on przeciwko niepełnosprawności fizycznej. Choć istnieje również wers z Wergiliusza: „Cnota wydaje się szczególnie pełna wdzięku, gdy jest związana z urodą” (Gratior est pulchro veniens a corpore virtus: Eneida, w. 344), to również jest to bardziej pochwała piękna i harmonii niż oznaka postawy anty-niepełnosprawnościowej rzymskiej kultury.

Zmiany historyczne w sytuacji OzN – Średniowiecze

Być może najbardziej interesującym i ekscytującym okresem w historii pod względem postrzegania niepełnosprawności przez społeczeństwa jest Średniowiecze. Ponieważ ta epoka jest bliższa współczesności, prawdopodobnie mamy znacznie więcej informacji na temat społecznego postrzegania OzN niż w przypadku czasów starożytnych.

Zmiany historyczne w sytuacji OzN – Średniowiecze

Wiele z wcześniej wspomnianych wierzeń wzmacniało przekonanie, że ludzie tamtej epoki preferowali „zaludniać” swoje najbliższe otoczenie cudownymi stworzeniami, a narodziny z niepełnosprawnością nie były dla nich zaskoczeniem. To, co dobre, piękne, pochodziło od Boga, więc za tym, co niepiękne, a nawet „zniekształcone”, średniowieczny człowiek podejrzewał, że stoją złe siły nadprzyrodzone lub „kara Boża”. W „Boskiej komedii” Dantego kara za poważne przewinienie to niepełnosprawność fizyczna, często okaleczenie, męki w piekle. W starożytności, średniowieczu, a nawet w czasach współczesnych niektóre grzechy główne były często karane przez wymiar sprawiedliwości okaleczeniem.

https://www.reddit.com/r/magicTCG/comments/194zuj4/custom_universe_beyond_divine_comedy_doré1861/?rdt=40575

Zmiany historyczne w sytuacji OzN – Średniowiecze

Praktyki stosowane w celu „leczenia” OzN, szczególnie intelektualnymi, wydają się dzisiaj przerażające.

Jedną z tych metod była trepanacja, polegająca na wprowadzeniu otworu w czaszkę, aby złe duchy mogły opuścić głowę osoby.

<https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/17504589241253486?journalCode=ppja>

Zmiany historyczne w sytuacji OzN – Średniowiecze

Wczesne Średniowiecze to czas, w którym wierzano, że płyny powodują choroby psychiczne, więc, aby przywrócić równowagę w ciele, powszechną metodą leczenia było upuszczanie krwi, a każda forma krwawienia była stosowana.

Unikatową formą szokowej terapii w średniowieczu było wrzucanie osób chorych psychicznie do zimnej wody, aby szok „przywrócił im zmysły”, lub związanie ich ciasno, tak aby ledwo mogły się poruszać.

ADAM MICKIEWICZ
UNIVERSITY
IN POZNAŃ

SAPIENTIA
HUNGARIAN UNIVERSITY
OF TRANSYLVANIA

<https://about-history.com/>

Zmiany historyczne w sytuacji osób z niepełnosprawnościami –

Uprzedzenia wobec OzN wynikały częściowo z postrzegania niepełnosprawności przez społeczeństwo nie w kategoriach jej rzeczywistych cech, lecz w silnie zabarwionej negatywnie formie, przekazywanej drogą ustną.

Po Rewolucji Przemysłowej w Anglii można zauważyć specyficzną formę rehabilitacji zawodowej: w latach 90. XVII wieku istniały manufaktury zatrudniające OzN intelektualnymi – jednak celami nie było to, co stanowi dzisiejsze cele rehabilitacji i równości szans. Daleko im było do szlachetnych intencji; chodziło raczej o prozaiczne zachowanie tajemnic produkcji manufaktury.

Zmiany historyczne w sytuacjiOzN – Nowożytność

Zorganizowana opieka nad dziećmi z niepełnosprawnością umysłową rozpoczęła się w epoce nowożytnej, w połowie XVIII wieku. Zapoczątkowana została przez Jacoba Rodriguesa Pereire, a kontynuowana przez Jean Marca Gasparda Itarda. Johann Jacob Guggenbühl założył instytut, Abendberg. Zarówno Itard, jak i Guggenbühl pracowali w bardzo wrogiej atmosferze społecznej. Guggenbühl konsekwentnie edukował „dusze” powierzone jego opiece w „zdrowym i naturalnym środowisku”.

Instytut dla osób niewidomych został założony przez Samuela Gridleya Howe'a w Massachusetts: New England Asylum for the Blind (obecnie Perkins School for the Blind).

<https://aphmuseum.org/exhibits/online-exhibit/building-a-future-u-s-residential-schools-for-blind-and-visually-impaired-students/perkins-school-for-the-blind-ma/>

ADAM MICKIEWICZ
UNIVERSITY
IN POZNAŃ

SAPIENTIA
HUNGARIAN UNIVERSITY
OF TRANSYLVANIA

Zmiany historyczne w sytuacji OzN – Nowożytność

Opieka nad OzN stała się obowiązkiem prawnym dopiero wraz z Konstytucją Francuską z 1793 roku, w której artykuł 21 ustanowił to jako zasadę konstytucyjną: „Pomoc publiczna jest świętym obowiązkiem. Społeczeństwo winno zapewnić utrzymanie nieszczęśliwym obywatelom, albo zapewniając im pracę, albo udzielając środków do życia tym, którzy nie są w stanie pracować.” (<https://alphahistory.com>)

Są to w rzeczywistości dwa warunki, które wciąż są kluczowe dla rozwoju rehabilitacji w nowoczesnym sensie: OzN znajduje się w centrum procesu rehabilitacji, a społeczeństwo musi ponosić konstytucyjną odpowiedzialność za wszystkich obywateli.

Zmiany historyczne w sytuacji OzN – Nowożytność

Rdzeniem pracy rehabilitacyjnej była wciąż opieka, jednak przełom nastąpił w XX wieku – wywołany przez dwie wojny światowe, które spowodowały bezprecedensowy wzrost liczby OzN.

Doprowadziło to do powstania ruchów współpracy na rzecz OzN, tworzenia dużych instytucji opiekuńczych w kilku krajach oraz rozwoju zatrudnienia grupowego w odpowiedzi na zapotrzebowanie, szczególnie w krajach, które poniosły największe straty podczas wojny.

Stany Zjednoczone i Kanada: instytucje oraz wsparcie finansowe dla osób niewidomych zapewniły już w pierwszej i drugiej dekadzie XX wieku.

Zmiany historyczne w sytuacji OzN – Nowożytność

Pierwsze prawo rehabilitacyjne w Stanach Zjednoczonych zostało uchwalone w 1919 roku, a poszczególne stany miały program rehabilitacyjny na szczeblu federalnym już w latach 20. XX wieku. W Holandii pierwsze przepisy zostały uchwalone w 1919 roku, na mocy których wypłacano renty inwalidzkie w przypadku czasowej lub trwałej niezdolności do pracy (zazwyczaj po 52 tygodniach niezdolności do pracy).

Po II wojnie światowej, w 1945 roku, utworzono centrum rehabilitacji rannych wojennych, które później stało się wzorem do zakładania podobnych instytucji opieki nad cywilami. (Pomiędzy I a II wojną światową, w III Rzeszy, widoczny był proces zupełnie odwrotny, częściowo napędzany ideą eugeniki).

Zmiany historyczne w sytuacji OzN w Nowożytności – ostatnie stulecie

XX wiek przyniósł także wiele pozytywnych zmian dla OzN: proces rehabilitacji przeszedł z pierwotnego skupienia na opiece i pomocy na dążenie do samodzielności, niezależności, integracji i włączenia.

Istotne ruchy społeczne to:

- (1) Ruch na rzecz niezależnego życia;
- (2) Ruch na rzecz deinstytucjonalizacji OzN intelektualną oraz ich rodziców.

Postępowe ruchy na rzecz OzN – Ruch na rzecz niezależnego życia

„Niezależne życie” to prawo OzN do samodzielności; to filozofia, podejście i praktyka, które umożliwiają im życie na równych zasadach z innymi. Aby OzN mogły prowadzić takie życie, muszą najpierw otrzymać odpowiednie wsparcie, mieć motywację oraz podejmować działania na rzecz swojej niezależności.

Ruch na rzecz niezależnego życia koncentruje się przede wszystkim na osobach z głęboką niepełnosprawnością, które nie są w stanie funkcjonować bez indywidualnej pomocy. Kluczowe jest, aby OzN miały dostęp do pełnych i rzetelnych informacji, które pozwolą im podejmować świadome decyzje i wybory, a także miały możliwość zakupu usług zgodnie ze swoimi preferencjami. Odpowiedzialnością społeczeństwa jest stworzenie warunków, które umożliwią realizację tego celu.

ADAM MICKIEWICZ
UNIVERSITY
IN POZNAŃ

SAPIENTIA
HUNGARIAN UNIVERSITY
OF TRANSYLVANIA

Postępowe ruchy na rzecz OzN – Ruch na rzecz niezależnego życia

Narastający ruch praw obywatelskich lat 60. XX wieku → OzN zaczęły pełniej domagać się swoich praw.

Uniwersytet Kalifornijski w Berkeley: dostęp czterech poważnie niepełnosprawnych młodych mężczyzn do budynków i akademików był prawie niemożliwy, więc zostali zakwaterowani w szpitalu uniwersyteckim.

Jeden z nich chciał żyć niezależnie z pomocą osobistych asystentów, na równych zasadach ze swoimi kolegami ze studiów.

Wiele osób dołączyło do tej walki – dziesiątki tysięcy osób cierpiały z powodu dyskryminacji wykluczającej, opieki paternalistycznej ze strony rodzin i instytucji opiekuńczych w całych Stanach Zjednoczonych.

W ten sposób rozpoczął się ruch praw obywatelskich - Ruch na rzecz niezależnego życia w Ameryce, później w Europie, a następnie na całym świecie.

Postępowe ruchy na rzecz OzN – Ruch na rzecz niezależnego życia

Centra Niezależnego Życia, funkcje:

- (1) organizowanie usługi osobistej asysty finansowanej ze środków publicznych;
- (2) doradztwo i wsparcie dla współobywateli;
- (3) walka o równe prawa przeciwko dyskryminacji poprzez demonstracje, blokady budynków, transport itp.;
- (4) walka o edukację integracyjną, zatrudnienie, równe wynagrodzenie;
- (5) organizowanie spotkań i forów z liderami miasta i politykami (Hutchison – Pedlar 1999).

Postępowe ruchy na rzecz OzN – Ruch na rzecz niezależnego życia

Ustawa o Osobach z Niepełnosprawnościami (ADA) uchwalona w 1993 roku W USA gwarantuje, że: OzN są obywatelami z pełnymi prawami, a dyskryminacja wobec nich z powodu niepełnosprawności jest niezgodna z prawem. Obecnie istnieją setki Centrów Niezależnego Życia w Stanach Zjednoczonych i na całym świecie. Ruch ten polega na tym, że OzN przejmują kontrolę nad swoim życiem, podejmują decyzje, za które są odpowiedzialne (najlepiej wiedzą, czego potrzebują i co jest dla nich najlepsze – podczas gdy wcześniej to profesjonaliści lub członkowie rodziny podejmowali decyzje za nie, wierząc, że nie są w stanie samodzielnie myśleć).

Życie w sposób samodzielny i zgodnie z własnym wyborem oznacza, że decydujemy, kiedy, gdzie i od kogo otrzymujemy pomoc osobistą, której potrzebujemy z powodu naszej niepełnosprawności. Ustalamy nasze własne priorytety i organizujemy nasze życie.

Postępowe ruchy na rzecz OzN – Ruch na rzecz niezależnego życia

Rola społeczeństwa: zapewnienie równego uczestnictwa we wszystkich aspektach życia poprzez ustawodawstwo, gwarantujące prawo do mieszkania, opieki zdrowotnej, urządzeń wspomagających, pomocy osobistej, mobilności, komunikacji, dostępu do informacji, edukacji, szkoleń, zatrudnienia, działalności politycznej, edukacji itp. Niezależne życie jest bardzo często mylone z i utożsamiane z samowystarczalnością, która jest celem rehabilitacji, ale nie jest tożsama z niezależnym życiem. Niezależne życie OzN odbiega od tradycyjnego podejścia rehabilitacyjnego, które stara się dostosować osobę do środowiska zaprojektowanego dla niej. Środowisko musi być dostosowane do potrzeb OzN (to mniej kwestia pieniędzy, a bardziej uważności).

Centrum Niezależnego Życia w Wielkiej Brytanii

Postępowe ruchy na rzecz OzN – Ruch na rzecz niezależnego życia

Ruch OzN intelektualną i ich rodziców na rzecz deinstytucjonalizacji oznacza rezygnację z dużych, zamkniętych instytucji i tworzenie mniejszych, przyjaznych, humanitarnych środowisk mieszkalnych, które sprzyjają prawom człowieka.

Podjęcie oparte na prawach człowieka do niepełnosprawności to takie, które kładzie nacisk na równość i integrację. Zaleca stopniową likwidację przepisów umożliwiających instytucjonalizację OzN, a także przepisów dotyczących zdrowia psychicznego pozwalających na leczenie bez zgody oraz zatrzymywanie na podstawie niepełnosprawności.

ADAM MICKIEWICZ
UNIVERSITY
IN POZNAŃ

SAPIENTIA
HUNGARIAN UNIVERSITY
OF TRANSYLVANIA

Postępowe ruchy na rzecz OzN – Ruch na rzecz niezależnego życia

„Osoby z niepełnosprawnościami są często postrzegane jako niezdolne do samodzielnego życia. Takie przekonanie wynika z powszechnych błędnych założeń, w tym przekonania, że OzN nie potrafią podejmować dobrych, niezależnych decyzji i że potrzebują instytucjonalnej „specjalnej opieki”.

Wielki wpływ na to postrzeganie mają również przekonania kulturowe, religijne oraz historyczny przekaz ruchu eugenicznego. Przez zbyt długi czas argumenty te były wykorzystywane do niesłusznego odbierania OzN ich wolności oraz do izolowania ich od reszty społeczeństwa, umieszczając je w instytucjach.

– Komisja Parlamentu Europejskiego ds. Spraw Społecznych, Zdrowia i Zrównoważonego Rozwoju

Postępowe ruchy na rzecz OzN – Ruch na rzecz niezależnego życia

Transformacja instytucjonalnych usług mieszkaniowych to tylko jeden z elementów szerokiego zakresu zmian w takich obszarach jak opieka zdrowotna, rehabilitacja, usługi wsparcia, edukacja i zatrudnienie. Odgrywa ona również istotną rolę w kształtowaniu społecznej percepcji niepełnosprawności.

Samo przeniesienie osób do mniejszych instytucji, domów wspólnotowych lub innych zbiorowych form zamieszkania nie jest wystarczające ani zgodne z międzynarodowymi standardami prawnymi.

ADAM MICKIEWICZ
UNIVERSITY
IN POZNAŃ

SAPIENTIA
HUNGARIAN UNIVERSITY
OF TRANSYLVANIA

Progresywne ruchy na rzecz OzN – zakaz dyskryminacji

W wyniku Ruchu Niezależnego Życia oraz ruchu na rzecz deinstytucjonalizacji powstały nowe międzynarodowe przepisy prawne, a podejście do OzN uległo fundamentalnej zmianie na całym świecie, w zakresie odpowiedzialności całego społeczeństwa.

W 1973 roku Kongres Stanów Zjednoczonych uchwalił ustawę rehabilitacyjną, która zabrania dyskryminacji osób kwalifikujących się jako OzN.

9 grudnia 1975 roku Zgromadzenie Ogólne Organizacji Narodów Zjednoczonych przyjęło Deklarację Praw Osób Niepełnosprawnych, która w 13 punktach podsumowuje główne prawa, jakie im przysługują – od prawa do godności ludzkiej, praw obywatelskich i politycznych, ochrony przed wszelkimi formami wykorzystywania, po prawo do życia w rodzinie.

Progresywne ruchy na rzecz OzN – zakaz dyskryminacji

Na początku lat 80. XX w. ogłoszono „Rok Osób Niepełnosprawnych”.

W pierwszej połowie lat 90. XX w. Organizacja Narodów Zjednoczonych przyjęła Standardowe Zasady Wyrównywania Szans dla Osób Niepełnosprawnych. Chociaż nie mają one wiążącej mocy prawnej, przestrzeganie Standardowych Zasad stanowi silne zobowiązanie moralne i polityczne rządów do zapewnienia równych praw OzN. Standardowe Zasady podsumowują prawa człowieka w 22 punktach, podzielonych na cztery szerokie rozdziały obejmujące wszystkie aspekty życia OzN: podstawowe warunki zapewnienia równego uczestnictwa; obszary docelowe równego uczestnictwa; środki wdrożeniowe; oraz narzędzia monitorujące.

Podstawowe warunki zapewnienia równego uczestnictwa obejmują podnoszenie świadomości, opiekę zdrowotną, rehabilitację oraz usługi wspierające, natomiast osiem obszarów docelowych równego uczestnictwa to: dostępność, edukacja, zatrudnienie, utrzymanie dochodu i zabezpieczenie społeczne, życie rodzinne i integralność osobista, kultura, rekreacja i sport oraz religia.

Historyczne zmiany w sytuacji OzN – Ewolucja modeli niepełnosprawności

Historyczne zmiany w sytuacji OzN znajdują odzwierciedlenie w ewolucji modeli niepełnosprawności. W literaturze przedstawiono wiele koncepcji teoretycznych (Buhalis & Darcy 2011, Forrester & Davis 2011, Zajadacz 2015), od modelu etycznego, przez medyczny, społeczny i ekonomiczny, aż po geograficzny model niepełnosprawności.

Historyczne zmiany w sytuacji osób z niepełnosprawnościami – Ewolucja modeli niepełnosprawności

W modelu etycznym (Goffman 1963; Imrie 1997) niepełnosprawność była traktowana jako piętno (również jako kara za przewinienia).

Z kolei model medyczny (Parsons, 1951; Hahn, 1986; Bickenbach, 1993; ICF, 2002; Gaines, 2004) postrzega niepełnosprawność jako utratę funkcjonalności, problem tkwiący w jednostce, który wymaga interwencji medycznej lub „naprawy” niesprawnych układów. Krytycy tego modelu podkreślają jego skłonność do patologizacji niepełnosprawności oraz pomijanie czynników społecznych i środowiskowych (Shakespeare, 2013).

Historyczne zmiany w sytuacji osób z niepełnosprawnościami – Ewolucja modeli niepełnosprawności

W wyniku krytyki modelu medycznego, rozwinięto model społeczny niepełnosprawności. Przesuwa on koncentrację z indywidualnych OzN na bariery tworzone przez społeczeństwo, które uniemożliwiają pełne uczestnictwo i włączenie OzN w życie społeczne. Niepełnosprawność postrzegana jest jako konstrukt społeczny wynikający z norm społecznych, postaw oraz barier fizycznych. Model ten podkreśla potrzebę zmiany społecznej i usunięcia barier, aby umożliwić pełne uczestnictwo OzN w życiu społecznym (Oliver, 1990; Barnes & Mercer, 2010).

ADAM MICKIEWICZ
UNIVERSITY
IN POZNAŃ

SAPIENTIA
HUNGARIAN UNIVERSITY
OF TRANSYLVANIA

Historyczne zmiany w sytuacji osób z niepełnosprawnościami – Ewolucja modeli niepełnosprawności

Z kolei model ekonomiczny niepełnosprawności opiera się na wnioskach wynikających z funkcjonowania modelu medycznego i społecznego. Koncepcja ta przedstawia niepełnosprawność w świetle różnych potrzeb, które generują popyt na rynku turystycznym (Forrester & Davis, 2011). Potrzeby OzN i osób starszych postrzegane są w kategoriach segmentacji i personalizacji usług turystycznych. Model ten podkreśla również, że pełne i równe uczestnictwo OzN w życiu społecznym równa się z możliwością pełnienia społecznie cenionych ról, szczególnie w zakresie pracy (Geue, 2023).

ADAM MICKIEWICZ
UNIVERSITY
IN POZNAŃ

SAPIENTIA
HUNGARIAN UNIVERSITY
OF TRANSYLVANIA

Historyczne zmiany w sytuacji osób OzN – Ewolucja modeli niepełnosprawności

Geograficzny (geoprzestrzenny) model niepełnosprawności wykorzystuje dotychczasową wiedzę (związaną z modelem medycznym i społecznym) i koncentruje się głównie na wzajemnych relacjach między OzN a przestrzenią geograficzną (Zajadacz, 2015). Geografowie łączą charakter czynników powodujących niepełnosprawność (naturę cech) zarówno z aspektami społecznymi, jak i przestrzennymi. Promują rozwiązania bardziej „włączające”, które zapewniają dostęp do miejsc i pełnego zakresu życia w społeczeństwie, uwzględniając różne stopnie i typy niepełnosprawności. Model geograficzny ma również na celu usunięcie społecznych „napięć” związanych z modelem społecznym, który traktuje niepełnosprawność jako proces wykluczenia społecznego (Chouinard et al., 2010).

Historyczne zmiany w sytuacji OzN – Ewolucja modeli niepełnosprawności

Geograficzny model niepełnosprawności zakłada, że niepełnosprawność jest wynikiem zarówno warunków indywidualnych człowieka (związanych z jego określonymi cechami), jak i tych związanych z otaczającym fizycznym oraz społecznym środowiskiem. Model geograficzny przyjął ważny paradygmat, w którym traktuje potrzeby związane z różnymi typami i stopniami niepełnosprawności nie jako „specjalne”, ale jako jedne z wielu, które występują we współczesnym społeczeństwie. Głównym postulatem jest nie skupianie się na „niepełnosprawnościach”, lecz koncentrowanie się na różnych potrzebach społecznych i dostosowywanie do nich środowiska geograficznego (zarówno społecznego, jak i fizycznego) w odpowiedni sposób (Imrie, 2012, Zajadacz, 2014).

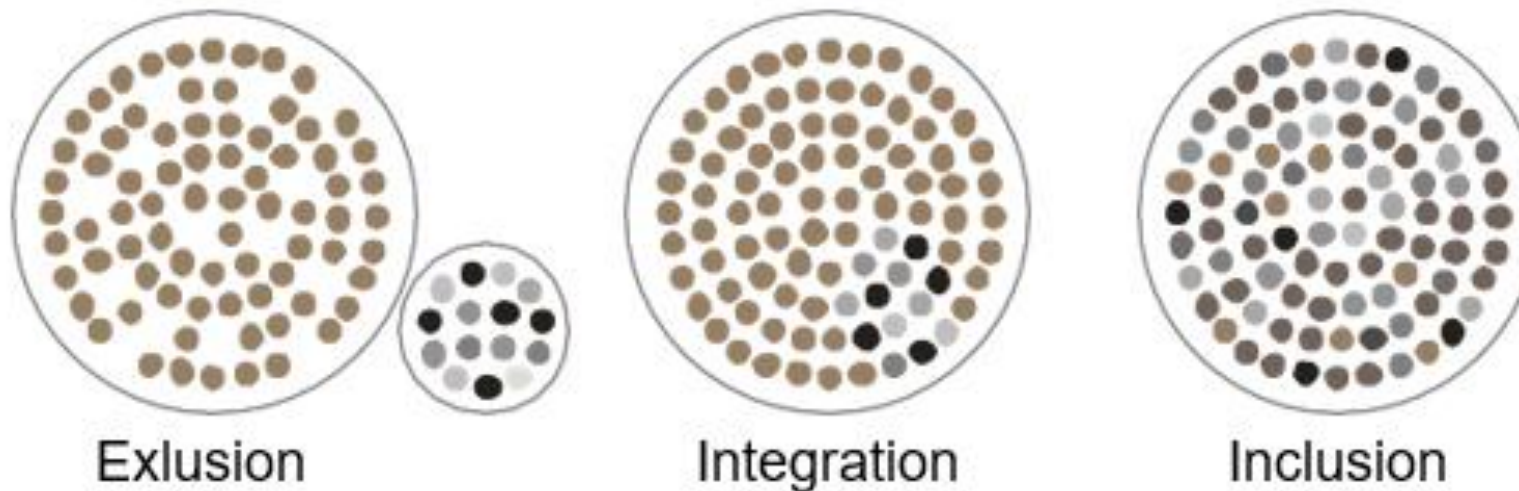
ADAM MICKIEWICZ
UNIVERSITY
IN POZNAŃ

SAPIENTIA
HUNGARIAN UNIVERSITY
OF TRANSYLVANIA

Ewolucja modeli niepełnosprawności: Modele ekskluzji, integracji i inkluzji społecznej osób z niepełnosprawnościami

Ewolucja modeli niepełnosprawności: Modele wykluczenia społecznego, integracji i inkluzji osób z niepełnosprawnościami

Wykluczenie (ekskluzja) odnosi się do procesu utrzymywania osób lub grup poza określonymi działaniami społecznymi, politycznymi lub gospodarczymi, możliwościami lub przestrzeniami. W praktyce oznacza to: systematyczne odmowy dostępu lub uczestnictwa, brak dostosowań do różnych potrzeb lub środowisk; marginalizację społeczną, ekonomiczną lub polityczną.

Integracja polega na włączeniu osób lub grup o różnych cechach do istniejących systemów, struktur lub środowisk.

Ten proces obejmuje:

- (1) skupienie się na asymilacji jednostek do głównych środowisk,
- (2) ograniczone modyfikacje lub dostosowania istniejących systemów,
- (3) nacisk na włączanie w działania różnych osób bez konieczności usuwania podstawowych barier.

Ewolucja modeli niepełnosprawności: Modele wykluczenia społecznego, integracji i inkluzji osób z niepełnosprawnościami

Inkluzja to bardziej kompleksowe podejście, którego celem jest tworzenie środowisk, w których wszyscy ludzie, niezależnie od swojego pochodzenia czy cech, są cenionymi, szanowanymi i pełnoprawnymi członkami społeczeństwa. Charakterystyczne cechy włączenia to: (1) nacisk na usuwanie barier i tworzenie równych szans dla wszystkich, (2) uznanie różnorodności oraz indywidualnych różnic, (3) aktywne działania na rzecz zapewnienia, że potrzeby wszystkich osób są zaspokajane, a głosy wszystkich są słyszane. Podsumowując, wykluczenie (ekskluzja) polega na uniemożliwianiu uczestnictwa jednostek lub grup, integracja oznacza włączanie różnych osób do istniejących systemów bez konieczności usuwania podstawowych barier, natomiast włączenie (inkluzja) koncentruje się na tworzeniu środowisk, które są dostępne, sprawiedliwe i przyjazne dla wszystkich. Inkluzja wykracza poza samą obecność lub asymilację, dążąc do znaczącego uczestnictwa, poczucia przynależności i wzmocnienia relacji społecznych dla wszystkich.

ADAM MICKIEWICZ
UNIVERSITY
IN POZNAŃ

SAPIENTIA
HUNGARIAN UNIVERSITY
OF TRANSYLVANIA

